

DÖMD!

EN LÄRARHANDLEDNING

Hur säger
man nej?
När säger
man ja?

UNGA
ROMA

Rädda Barnen
Save the Children Sweden

DÖMD!

Vi som arbetat med Dömd!

Idé, text och regi: Karin Kickan Holmberg och Lotta Grut

Skådespelare: Matilda Tjerneld och Daniel Adolfsson

Kostym och bildspel: Suzane Crepault

Dramapedagog under tillblivelsefasen: Irene Duckert Renström

Lärarmaterial: Irene Duckert Renström och Lotta Grut

Formgivning lärarmaterial: Suzane Crepault

Affisch: Madelene Olsson

Produktion Unga Roma www.ungaroma.com

Kontakt: unga_roma@yahoo.se

DÖMD!

Hej

Hösten 2008 frågade Gotlands Kommun om vi hade några idéer om vad som skulle kunna göras för högstadiel elever på Gotland, inom ramen för Skapande Skola.

Det hade vi.

Vi ville göra något brinnande, något som alla tänker på men som är svårt att prata om. Något om kroppen. Om kärleken. Om sexet och snacket. Vi ville göra detta något tillsammans med eleverna. Bara de kan ju veta vad de brinner för mest.

Därför är klassrumsföreställningen Dömd! skapad i samarbete med elever i årskurs åtta på Gotland. De improviserade, diskuterade, lekte och skrev med oss och en dramapedagog utifrån ämnet kropp, kärlek och sex. Ett halvår senare fanns det en handling och vårt teaterbetet tog vid.

Dömd! handlar om gryende sexualitet, osäkerhet, kärlek, förväntningar, om var gränsen för våldtäkt kan gå. Föreställningen ställer nog fler frågor än ger färdiga svar. Och det är just de vi vill; att eleverna ska våga fråga, börja prata, debattera.

I det här häftet till er lärare har vi samlat några övningar, lekar och samtalsämnen att jobba med före/efter teaterbesöket.

Det finns också en litteraturlista med andra berättelser på liknande tema. Liksom några artiklar som intresserat och väglett oss under arbetets gång. De har några år på nacken men är lika aktuella idag.

Vänliga hälsningar

Unga Roma

DÖMD!

Hur mycket ska man förbereda eleverna inför teaterbesöket?

Om skolan redan arbetar med detta temat och eleverna är relativt mogna och bekanta med frågeställningen kan det vara spännande att låta föreställningen "övertaska" med sitt naturalistiska tilltal. Som om det faktiskt hände på riktigt. I annat fall kan det vara klokt att annonsera: Teaterföreställning i klassrummet! Berätta vad pjäsen heter och vad den handlar om. Men avslöja inte för mycket om handlingen då det kan förta spänningen.

Diskussions- och skrivövningar

Vad betyder orden?

I pjäsen, liksom i verkligheten, förekommer ord som övergrepp, sexuellt övergrepp och våldtäkt. Diskutera orden.

Hur "tolkar" eleverna själva begreppen?

Vad betyder de enligt ordboken?

Kan man lägga in olika betydelser i begreppet? Olika grader?

Vad säger lagen om dessa företeelser.

Diskutera kap.6 sexualbrott i lagtexten.

DÖMD!

Fråga eleverna I grupper om två och två.

Vem kan bli offer?

Spelar utseende och uppträde någon roll?
Stryk under ett av alternativen på varje rad.

Långt hår
Tajta kläder
Sminkad
Högljudd
Glad
Blond
Vit
Kille
Vuxen
Smart
Lugn
Snabbtänkt
Populär

Kort hår
Lösa kläder
Osminkad
Tyst
Allvarlig
Mörkhårig
Färgad
Tjej
Barn
Korkad
Rädd/Nervös
Trögtänkt
Utanför

Man kan också samla in olika bilder på personer som man låter eleverna välja bland.

Var, på vilken plats, tror du att det är mest troligt att ett övergrepp kan äga rum? Välj ett alternativ på varje rad.

I en storstad
Hemma
Om du är i en grupp
I Sverige
På en fest

I ett litet samhälle
Utomhus
Om du är ensam
Utomlands
Ensam med sin tjej/kille

DÖMD!

Vem är mest trolig som förövare? Välj tre alternativ.

Mamman, Pappan, Släkting, Okänd vuxen, Kompis, Okänd ungdom, Pojkvän, Flickvän, Lärare, Annan personal på skolan, Sjukvårdspersonal, Annan myndighetsperson, Barn, Syskon

Diskutera de olika förslagen i grupper om fyra.

- Varför har ni valt som ni valt?
- Vad tror ni påverkar era svar?
- Vad är föreställningar och vad är fakta i era svar?
- Kan egenskaper, platser och beteenden påverka om man blir utsatt för övergrepp eller ej?
- I så fall hur? Och vad tänker ni om det?

Skriv en kort uppsats, var och en, om varför du valde som du gjorde och diskuterade som du gjorde.

- Vad bygger du dina argument på? Vad påverkar dig? T. ex tidningar, teve, webben, kompisar, föräldrar? Något annat?
- Ändrade du dig under diskussionens gång på någon punkt.
- Varför/varför inte?

DÖMD!

Dramaövningar

Plocka bort stolar och bord så att ni får golvutrymme. Börja passet med några enkla gruppdynamiska lekar som uppvärmning. Det stärker gemenskapen, släpper på spänningar och ökar koncentrationen för uppgifterna.

I linje efter hårfärg *Alla tillsammans*

Utan att prata, bara genom att observera och samarbeta, ska eleverna ställa sig på en rad där den som har mörkast hår står längst till höger, och sedan i fallande färgskala, den som har ljusast hår längst till vänster. Man kan göra samma övning utifrån längd, ögonfärg eller annat som kan avgöras med blotta ögat. Inga ord.

Lösa knuten *I grupper om 8-10*

Alla ställer sig i en ring, blundar och räcker ut sina händer mot mitten. Alla tar tag i en hand, men ser till att inte ta en och samma person med båda händerna. När alla håller i en hand tittar man upp och försöker lösa upp knuten.

Handtryckningar i ring *Alla tillsammans*

Alla sitter i ring och tar varandra i hand. En handtryckning skickas runt i ringen och kommer åter till den som startade. Försvåra sedan leken genom att skicka runt ett antal handtryckningar, och sedan i olika rytmer.

Ge presenter *Alla tillsammans*

Alla står i en ring. Den som börjar vänder sig till den som står bredvid, sträcker fram sina händer och säger varsågod! Den som tar emot säger förtjust Å, tack! och visar med sina rörelser vad det är. (Om det t.ex. är en mask så tar man kanske i den med fingertopparna.) Det är således den som tar emot som "skapar" presenten. Vitsen ligger också i att bli överlycklig över sin present. Så lycklig att man ger den vidare till nästa person som lika förtjust tar emot presenten med ett Å, tack och skapar en ny present. Den här gången kanske en smältande glasstrut. En svårighet är att inte hitta på vad man ska få långt i förväg. Påpekar man det efter några gånger så är de flesta så säkra på övningen att de gärna låter sig utmanas med att inte hitta på något förrän de verkligen får sin present.

Flytta stolar *Alla tillsammans*

Ställ upp en massa stolar längs med ena väggen. Låt antalet stolar vara färre än antalet elever. Be sedan eleverna att ställa sig på stolarna. Detta innebär att några får stå på samma stol. Uppgiften är sedan att, under tystnad, stående på stolarna, förflytta stolarna, till en rad mot den motsatta väggen. Utan att röra vid golvet. Diskutera sedan:

Hur fungerade arbetet? Samverkade man med hela gruppen eller tog man sin stol själv och försökte. Hjälptes man åt och såg till att alla kom alla med?

DÖMD!

Statyer i grupper om 3-4 pers.

Diskutera följande ord och begrepp utifrån pjäsen eller andra erfarenheter: Tvång, offer, förövare, makt, övergrepp och lyhördhet. Hitta gärna fler ord. Dela in klassen i grupper och be dem göra en staty med sina kroppar utifrån ett av orden. Det enda som krävs är att de orkar stå still en stund så att kompisarna hinner titta på dem. Be dem därför undvika alltför akrobatiska rörelser. Låt därefter klassen studera varandras statyer.

Diskutera vad ni ser med hjälp av följande frågor:

Vilka kan det här vara?

Känner de varandra?

Var befinner de sig?

Vad gör de?

Finns det en förövare med? Ett offer? En hjälpare eller vittne?

Hur kan man se det?

Ställ gärna fler frågor som klargör och utvecklar situationen. Be statygruppen berättas hur de tänkt och vad de velat visa.

Om statyn handlar om ett ojämlikt förhållande kan tre personer ur klassen göra om statyn, genom att förändra en sak var som gör statyn mer jämlik.

Diskutera skillnaden.

DÖMD!

Värderingsövning Heta stolen.

Alla sitter på stolar i en ring. Läraren kommer med olika påståenden. Efter varje påstående ska deltagarna byta plats om de håller med, sitta kvar om de inte håller med, eller inte vet vad de tycker.

Övningen följs av en diskussion om de olika åsikterna. Varför valde de som de gjorde? Låt dem motivera sina värderingar utan att ifrågasätta. Man kan också stanna upp och diskutera elevernas val efter varje påstående.

Viktigt! Läraren ska inte sitta inne med svaren. Det ska vara en värderingsövning utan ställningstaganden. Övningen går ut på att pröva sina argument och ställningstagande utan risk att bli dömd! Om inte läraren kan hålla sig neutral rekommenderas inte denna övning.

Påståenden: (Börja med några enkla neutrala frågor så att alla kommer igång.)

Jag har bruna ögon

Jag gör alltid som mina föräldrar vill att jag ska göra

Jag säger alltid ifrån om jag inte håller med om något

Killar är bra på att säga nej till saker de inte vill göra

Tjejer säger nej till sex för att retas

Killar säger ja till sex fast de inte vill

Jag har bevittnat ett övergrepp men förstod inte att det var ett övergrepp förrän senare.

Vem som helst kan råka ut för ett övergrepp

Offret har alltid en viss skuld i ett övergrepp

En kille som klär sig utmanande får skylla sig själv om han blir utsatt för övergrepp.

Offret tar alltid på sig skuld själv när han/hon blivit utsatt för ett övergrepp.

En tjej som skryter om sin snygga, dyra mobil får skylla sig själv om den blir stulen

DÖMD!

Rollspel två och två

Det här är en improvisation som eleverna gör utan publik. Du som lärare ska dock gå runt och lyssna lite här och där för att se till att alla har förstått övningen. Följande är förutsättningarna som du ska berätta för eleverna:

Ni är bästa vänner och ni har bestämt något viktigt, roligt, eller spännande som ni ska göra tillsammans.

(Exempel: Ni bor i en liten stad och har bestämt att ni ska åka till storstan som ligger två timmars resa bort. Ni har planerat att vara där hela dan för att göra saker ni bara kan göra där.)

På morgonen samma dag som ni planerat göra detta viktiga, ångrar sig en av er. Han/hon vill inte längre.

Låt eleverna prata en stund (ca 5 min) om vilka roller de ska spela samt hitta på en grundsituation. Be de sedan improvisera dialogen och situationen. Meningen är att det ska bli en diskussion om varför hon/han ändrade sig och hur den andra reagerar på det.

Frågor för läraren att ställa efter improvisationen:

Hur kändes det att den andra ångrade sig?

Accepterade du den andres nej?

Hur var det att ändra sig i sista minuten?

Kom ni överens om något? Hittade ni en lösning?

Inte heller här sitter läraren inne med svaren. Det finns inget rätt eller fel utan eleverna ska få reflektera över sina ställningstagande.

Om man vill kan man spela upp de olika "kortpjäserna" för hela klassen och låta de vara med på diskussionen. Eller så kan man spela upp pjäsen fram till den stora konflikten när det känns som sämst, och be de övriga i klassen komma med förslag på lösning. De två spelar sedan upp förslaget, eller de olika förslagen. Diskussion: Var det bra lösningar?

DÖMD!

Diskussionsämnen *I grupper 2-4 st.*

Be eleverna svara på frågan "Är detta en våldtäkt?" genom att utveckla ett av alternativen till en egen historia med början mitt och slut. Historien kan sedan gestaltas via ett teateruppspel, en artikel, novell eller muntligt berättande.

Är det en våldtäkt ...

- *även om hon var full och riktigt utmanande klädd?*
- *även om hon egentligen inte ville, men inte vågade säga nej?*
- *även om hon först flirtade och tafsade men ångrade sig i sista stund?*
- *även om hon är kär i killen och t.o.m. tröstade honom efteråt?*
- *även om han aldrig var "inne" i henne?*

Avslutningsövningar

När man har arbetat personligt med svåra och känsliga frågor, är det viktigt att alla lämnar rummet med en känsla av tillit till varandra. Därför kan det vara bra att avsluta med några gruppövningar.

Trygghetsring 1:

Grupper om c:a 6 personer bildar ringar. En ställer sig i mitten av ringen, blundar och rör sig fritt runtomkring i rummet. Ringen finns hela tiden omkring personen som skydd med sina armar, kroppar och omsorger.

Trygghetsring 2.

C:a 6 personer bildar en ring tät och en person ställer mitt i. Hon blundar och låter sig falla med rak kropp. De som bildar ringen tar emot henne och puttar henne varsamt vidare i ringen, aktsamma så att hon aldrig förlorar balans eller faller.

Lösa knuten *I grupper om 8-10*

Alla ställer sig i en ring, blundar och räcker ut sina händer mot mitten. Alla tar tag i en hand, men ser till att inte ta en och samma person med båda händerna. När alla håller i en hand tittar man upp och försöker lösa upp knuten.

Lycka till!

Unga Roma och Irene Duckert Renström

DÖMD!

Vad säger lagen?

6 kap. Om sexualbrott

1 § Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Lag (2005:90).

DÖMD!

Lästips

Våld en historia om Kärlek Joyce Carol Oates.

Var man Greta Sundberg

Tusen gånger starkare Christina Herrström

Kort kjol Christina Valdén

Linas Kvällsbok Emma Hamberg

Att springa Maria Sveland

Janne min vän Peter Pohl

Det händer nu Sofia Nordin

Naomi och Elys kyssförbudslista Rahel Cohn/David Levithan:

Jag finns Maja-Maria Henriksson:

Unga tjejers bok om sex & kärlek Katerina Janouch

Kukbruk: en bok om kärlek, känslor och kön för unga killar och andra undrande
Manne Forssberg

Respekt Chavez Perez

Referensmaterial som vi har lärt oss mycket från

Flickan och skulden och en riktig våldtäktsman Katarina Wennerstam.

Våldtäkt och romantik Katarina Kielos.

DÖMD!

Vår inställning till våldtäkt är tolerant under ytan

Av Peter Sandström (MfÅA 8/98)

Våldtäkt är ett accepterat fenomen i vår kultur. I princip fördömer vi handlingen, men samtidigt är vi snabba att godta en mängd olika bortförklaringar.

– Under ytan finns det en tolerant inställning till våldtäkt, konstaterar FD Stina Jeffner från sociologiska institutionen vid Uppsala universitet.

Jeffner, som besökte Åbo Akademi i april, är den första som vetenskapligt undersökt inställningen till våldtäkt i Sverige, en undersökning som hon presenterade i doktorsavhandlingen Liksom våldtäkt, typ som framlades ifjol. I Finland har ingen motsvarande undersökning gjorts.

Stina Jeffners studie berörde ungdomar i 15-årsåldern.

– *Våld mot kvinnor är ett kulturellt problem också hos oss, det är en del av vår vardag. Jag vill att folk ska inse detta, säger sociologen Stina Jeffner, som bl.a. undersökt svenska ungdomars inställning till våldtäkt.*

– Men motsvarande attityder finns allmänt i vårt samhälle. Resultaten skulle säkert bli liknande om man gjorde undersökningen bland vuxna, menar Stina Jeffner.

Som utgångspunkt för sin analys har hon en undersökning som gjorts bland eleverna i fem högstadieskolor i Mellansverige. Med 18 av eleverna gjorde Jeffner närmare intervjuer om deras attityd till våldtäkt.

– Grundfrågan var: Vad är våldtäkt enligt dig? Jag gav också vissa exempel, som eleverna fick uttala sig om.

– Jag ville tolka deras uttalanden i ljuset av hur de överhuvudtaget ser på kön och hetero-sexualitet, berättar Stina Jeffner.

Principiellt godtog alla att våldtäkt kunde definieras som “allt det som sker efter att tjejen har sagt nej”, också om akten inte lett till regelrätt samlag. – Alla jag pratade med tog avstånd från våldtäkt, och tyckte det är avskyvärt. Men det visade sig att detta gällde bara i princip. När jag började skrapa på ytan kom en annan, mera skrämmande bild fram.

Det visade sig att begreppet “våldtäkt” är mycket förhandlingsbart. Stina Jeffner har ringat in sex olika omständigheter som kan användas som bortförklaringar.

– Hur har flickan sagt “nej”. Om det inte är tillräckligt definitivt så får hon skylla sig själv. Då var det inte våldtäkt.

Kärleken spelar en viktig roll. Om flickan har varit kär i pojken och fortfarande är det efter att han tvingat henne till könsumgänge, då kan det inte ha varit våldtäkt, eller hur?

– Alkoholen kan användas på olika sätt när det gäller förklaringar, konstaterar Stina Jeffner. Om tjejen är full

DÖMD!

får hon skylla sig själv ifall hon råkar ut för sex. Då är det inte våldtäkt.

– Och om killen är full så vet han kanske inte vad han har gjort. Fyllan blir en ursäkt, och då kan det inte ha varit våldtäkt, det var säkert ett “misstag”.

Handlingen kan också bortförklaras utgående från vilken typ av flicka det handlar om. Ifall hon är känd för att vara “lätt på foten” kan det ju inte vara så noga ifall hon blir inblandad i lite sex.

– Det är ytterst godtyckligt vem som får stämpeln “hora”. Det kan räcka med att en tjej är lite flirtig för att benämningen ska vara ett faktum, konstaterar Stina Jeffner.

Definitionen av våldtäkt kan också mjukas upp utgående från vilken typ av pojke som agerar. En snäll, ordentlig pojke som man känner kan väl inte våldta, eller?

– Den allmänna bilden är att våldtäktsmannen är en svartklädd galning som väntar i parken på natten. De facto är de vanligast förekommande fallen av våldtäkt sådana där offret och förövaren känner varandra.

Slutligen spelar konsekvensen av våldtäkten en roll för definitionen.

– Om tjejen mår som vanlig efteråt, om hon inte är blåslagen eller knäckt, ja, då kan det väl inte ha varit så farligt. Då var det väl inte våldtäkt heller?

– Föreställningen att en våldtagen tjej är hysterisk och synbart misshandlad är mera förankrad i rädslan för våldtäkt än i verkligheten, konstaterar Stina Jeffner.

Många offer reagerar nämligen med att anstränga sig till det yttersta för att bete sig normalt, som om inget hade hänt.

Det är alltså bara om ingen av dessa “förmildrande omständigheter” gäller som det handlar om våldtäkt, enligt ungdomarnas sätt att se på saken

– Överhuvudtaget kan ungdomarnas attityder tolkas som att det finns ett förhandlingsutrymme beträffande definitionen av våldtäkt, ett förhandlingsutrymme som inte syns på den principiella nivån, där alla bestämt tar avstånd från våldtäkt, konstaterar Stina Jeffner.

Attityderna återspeglar ojämlikhet i samhället

Hon har analyserat ungdomarnas attityder mot bakgrund av könsbilden i samhället.

– Attityderna hänger ihop med vår syn på kvinnligt och manligt överhuvudtaget, menar Stina Jeffner.

I vår kultur får flickorna lära sig att de skall vara till lags, och i förlängningen blir detta en sanning också på sexualitetens område.

– Det kan t.o.m. uppfattas som okvinnligt att börja bråka, att säga ett bestämt “nej” fast man inte själv vill. Ett “nej” hör inte ihop med varken männens eller kvinnornas egen syn på en positiv kvinnlighet.

Pojkarna, och männen, har betydligt större handlingsfrihet.

– Tjejerna går med på att killarna tar mycket mera utrymme, att de spelar ett spel och visar en yta utåt. Istället väntar sig flickorna andra fördelar, t.ex. att bli uppvaknade och artigt bemötta av killarna.

– På sätt och vis återspeglar detta ett accepterande av ojämlikhet även på andra samhällsområden. Både kvinnor och män kan tycka att det är juste att män har högre lön än kvinnliga kolleger i samma position, för att nämna ett exempel. Också här förekommer en mängd bortförklaringar. Stina Jeffner befarar att vi rätt enkelt inbillar oss att vi lever i ett jämlikt samhälle, att vi tror att allt är OK.

– Men det finns massor att göra. De grundläggande attityderna åstadkommer fortfarande en betydande ojämlikhet i vår kultur. Synen på våldtäkt är bara ett utslag för detta faktum. Det viktiga är nu att vi synliggör problematiken, säger hon.

“Det händer inte här”

Stina Jeffners forskning har väckt en hel del uppmärksamhet i Sverige.

DÖMD!

– Till detta har bidragit att flera grova våldtäktsfall, bl.a. ett par gängvåldtäkter, varit uppe i massmedia samtidigt som min avhandling kom ut. Dessa i och för sig tråkiga händelser har ökat det allmänna intresset för min forskning.

Våld mot kvinnor överhuvudtaget har länge varit ett osynligt fenomen i Sverige.

– Det har betraktats som ett “icke-problem”. Men via kvinnojour rörelsen har också allmänheten gjorts medveten om att våld mot kvinnor är en högst vardaglig och allmänt förekommande företeelse.

De föreläsningar som Stina Jeffner håller på olika håll i Sverige brukar vara välbesökta, våld och våldtäkter är sådant som väcker folks nyfikenhet.

– Det finns en klar “vi/dom” -utgångspunkt i människors uppfattning av dessa saker. Våld mot kvinnor uppfattas allmänt som något som avvikande män och kvinnor är inblandade i: det är konstiga män som slår och våldtar, det är konstiga kvinnor som blir offer gång på gång.

– Jag vill berätta att det inte är på det här viset. Våld mot kvinnor är inget individproblem, det är ett strukturellt och kulturellt problem, konstaterar Stina Jeffner.

– Jag vill att folk ska inse att detta är saker som inte finns bara “på annat håll”. Det är en del av vår vardag, av vår kultur. Det händer här och nu.

DÖMD!

Idagsidan / SvD 2004

Våldtäktsman – utan att förstå det

Varje människa har rätt att bestämma var, när, hur och med vem han eller hon har sex. Det slogs fast vid befolkningskonferensen i Kairo för tio år sedan. I Sverige är det en rättighet som ständigt kränks, inte minst bland unga.

Förra året anmäldes 2 565 våldtäkter i Sverige. Det är en ökning med drygt 40 procent sedan 1994. Samtidigt ökar andelen unga bland dem som misstänks och döms för våldtäkt och andra sexualbrott. Det visar en genomgång av brottsstatistiken för de senaste tio åren som SvD har gjort. Den stora undersökningen om våld mot kvinnor, Slagen Dam, som presenterades 2002, visar också att det sexuella våldet är vanligare bland yngre än bland äldre. Det är till exempel dubbelt så vanligt att kvinnor mellan 18 och 34 år någon gång har blivit utsatta för sexuellt våld av en pojkvän, än att äldre kvinnor har blivit det. Johan Gyberg på föreningen Revolt jobbar med projektet "Makt och kön i ungas vardag". Han menar att det finns en väldigt svag förståelse bland unga för vad sexuella övergrepp är. – Alla tycker att våldtäkt är vidrigt, men när det väl händer så förhandlar man bort det. "Okej, det var kanske dåligt sex, men det var i alla fall inte våldtäkt." Våldtäkt, det är överfallsvåldtäkter i parken.

Under temadagar på skolor i Stockholmsområdet brukar Johan Gyberg ställa killarna inför ett konkret exempel. – Killen tjarar på tjejen för att få ha penetrationssex. Hon vill inte, men han tjarar tills hon ger upp. Är det våldtäkt? Hälften av killarna tycker faktiskt inte det. Att hon gav upp tolkas som att hon sa ja. Det är fritt fram så länge hon inte ställer sig upp och skriker nej. Konferensen i Kairo 1994 (se artikeln här intill) handlade om befolkningspolitik. Det kan tyckas ligga långt från Välfärdssverige. Vi har ju redan mödravård, preventivmedel, aborter, sexualundervisning i skolorna och en rätt högt utvecklad jämställdhet. Men kärnpunkten i Kairoprogrammet är den enskilda människans rätt att bestämma över sin egen kropp. Rätten att själv avgöra om, och i så fall med vem, man vill ha sex. Det är en rättighet som kränks dagligen i Sverige, inte minst bland unga killar och tjejer.

Lena Berg är sociolog och forskar om unga mäns syn på kärlek och sex. Hon jobbar dessutom halvtid som informatör på Team för våldtagna kvinnor på Alla kvinnors hus i Stockholm. En stor del av arbetet består i att besöka skolor och prata med eleverna om sexuellt våld. – Vi pratar om

DÖMD!

gråzonen, om det som händer när tjejen egentligen inte vill ha sex, men killen har bestämt sig och driver igenom sin vilja. Det här svåra, hur något så schysst kan glida över i något eländigt. – Nästan i varje klass kommer det fram en tjej efter lektionen och berättar att hon mått dåligt efter att ha varit med en kille, men att hon inte fattat förrän nu att det faktiskt var ett övergrepp.

Många killar känner igen sig i beskrivningen av tjat-sexet. Det blir en tankeställare, säger Lena Berg. Ingen kille vill vara en förövare, ingen vill gå över gränsen – om man inte har total empatibrist, och det är det väldigt få som har, betonar hon. – Jag brukar fråga killar på skolorna hur de gör om tjejen verkar tveksam. De säger att de tar en paus eller tar det lite lugnt ett tag – och sen fortsätter de. Men de frågar nästan aldrig rakt ut om hon vill fortsätta. Vi lever fortfarande med bilden att det är tjejen som har ansvar för att det inte ska bli en våldtäkt. Förvirringen minskar inte av att synen på tjejer och killar som sexuella varelser skiljer sig åt, liksom normerna för vad man får och inte får göra. – På ytan har vi det jämställda Sverige som säger att tjejer ska bejaka sin lust och göra som killarna. Men gör du det riskerar du att stämpas som hora. Det är som rysk roulette, för en del tjejer går det bra att vara sån, andra får dåligt rykte.

Tjejer kan alltså inte själva sätta ramarna för sin sexualitet, huruvida de ska få säga ja till sex eller inte. Killar gör en mycket medveten uppdelning mellan "giftastjejer" och "knultjejer". – På ett plan tycker de att det är fel, men när de pratar om egna erfarenheter skiljer de på bra och dåliga flickor. Det är viktigt med renhet, orördhet, att vara den som "lär upp" tjejen. Sociologen Stina Jeffner beskriver det som att tjejerna kläms från två håll, de ska vara tillgängliga men inte för tillgängliga. – När jag var tonåring skulle man hålla på sig. Nu ska tjejerna både hålla på sig och hitta sin G-punkt och få multipla orgasmer innan de fyllt 14.

Stina Jeffner doktorerade för några år sedan på en uppmärksam avhandling om ungas syn på våldtäkt. Efter att ha intervjuat ett stort antal 15-16-åringar, konstaterade hon att det finns ett glapp mellan synen på våldtäkt i princip och på de enskilda fallen. Alla har en sträng syn på våldtäkt, men, säger hon, det finns ett stort utrymme att förhandla bort våldtäkten. – Killarna förstår många gånger inte att det är en våldtäkt de har begått, när man pratar konkret om det. Menade hon egentligen nej? Och hur ska han kunna veta det om hon är full och bara ligger där? Och förresten kanske han var full också och gick lite för långt, men egentligen är han en schysst kille, och alls ingen våldtäktsman. Alla tre är överens om att porren spelar stor roll för ungas bild av sexualiteten. Porr har blivit en självklar del av ungas liv, särskilt unga killar är vanekonsumenter. Och det finns väldigt lite av ifrågasättande eller problematisering av porren. – Unga tror att de är jämställda, de ser inte att porren uttrycker en maktordning mellan könen, säger Lena Berg.

DÖMD!

Stina Jeffner efterlyser en diskussion om var gränserna för det sexuellt normala går. Porren och sexualiseringen har sänkt trösklarna, det är okej med väldigt mycket, så hur ska killar veta vad som inte är okej? – Man måste börja tidigt och sätta gränser för killar. Det ligger ett stort mansförakt i att förklara allt med att ”pojkar är pojkar”. Det går utmärkt bra att prata om det här med dem, det är ingen som vill göra någon annan illa. Ute på skolorna försöker Johan Gyberg och hans kolleger i Revolt prata om sex och kärlek, övergrepp och pornografi i olika block. Men för killar går det inte att hålla isär ämnena, säger han, porren kommer in hela tiden. – Självklart påverkas unga killar av att se på porr varenda dag. Det är genom porren som killar lär sig ”hur man gör”. Och det är problematiskt, för i porrens framställning har männen alltid rätt att tillfredsställa sina behov, och det normala sättet att ha sex är penetrationssex. När eleverna ska associera fritt kring ordet ”sex” svarar killarna unisont att det är det samma som att knulla, vilket i sin tur är samma sak som att penetrera. Och här finns en maktaspekt, säger Johan Gyberg. – Killarna tror att de har rätt att penetrera om en tjej vill ha sex, fast hon kanske bara vill hångla.

Eftersom tjejer alltid ska säga nej, vare sig de vill ha sex eller inte, är det lättare, menar Stina Jeffner, att fokusera på killarna. I stället för att bara köra på så länge tjejen inte säger nej, borde killar försäkra sig om att hon verkligen vill genom att helt enkelt fråga. – Då vågar nog dom flesta tjejer säga ja. Och det skulle vara lättare för tjejer att säga ja när de vill ha sex, om de visste att deras nej respekterades när de inte vill ha sex. Johan Gyberg tycker att skolornas sexualundervisning lämnar mycket övrigt att önska. Men det är inte i första hand teknisk rådgivning som unga killar behöver, säger han, utan insikten att sex måste bygga på lyhördhet och ömsesidighet. – Vi möter ofta en brist på empati bland killarna. Samtidigt finns ett brinnande intresse för de här frågorna, allt som har med sex, relationer och kärlek att göra. Killar har ett stort behov av att prata, många känner sig vilsna.

MAGNUS JACOBSON

Publicerad: 1 juli 2004, 14.26. Senast ändrad: 2 november 2007, 04.29